

Shtiklach Vayeitzei

אברבנאל

(יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ וַיִּקַּח
מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֵאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם
הַהוּא:

יעקב טעה
בדרך ובא
במקרה
למקום
הנבחר

והנה יעקב, להיותו מצטער ביציאתו, לא היה רצונו לבוא בעיר מושב ללון ולא לשכב במיטה, אלא ללון בדרך בהערב היום. וסיפר הכתוב שקרה ליעקב הזדמן טוב. והוא שטעה בדרך, ובהיותו טועה, ויפגע במקום. רוצה לומר, באותו מקום ידוע הר המוריה שנעקד שם יצחק אביו. כמו שנאמר עליו 'וירא את המקום מרחוק' (לעיל כב ד) 'ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה' (שם פסוק יד), שעליו אמר כאן ויפגע במקום כדברי רש"י. ולשון פגיעה תבוא

פעמים רבות על מה שיבוא לאדם במה שלא כיוון אליו, כמו שנאמר (שמות כג ד) 'כי תפגע שור אוֹיִבְךָ'. הנה להודיע שבא במקרה באותו מקום הנבחר, נאמר ויפגע במקום.

עוד אמר וילן שם כי בא השמש, להגיד שהיה ראוי לו שילך עוד. כי גם בלילה ילך האדם בזמן הקיץ, גם בסתיו לא ינוח בבוא השמש, אלא בלילה. ועם כל זה לן יעקב מיד כשבא השמש, והוא המורה שמן השמים הביאוהו שמה. וגם מאת ה' היתה זאת שנתעכב ללון שמה, עם היותו קרוב אל הזמן הראוי ללינה.

וְלָפִי שהיו עתידין להיות שלושה בתים באותו מקום, והם הבית אשר בנה שלמה, והבית אשר בנו עולי בבל, והבית העתיד להיות יבנה ויכונן. לכן אמרה התורה כאן שלוש פעמים שם מקום. כי על הראשון אמר, ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. שנרמז בזה, שבאותו המקום יבוא השמש צר ואור חשך בעריפיו, בחורבן בית מקדשנו ותפארתנו. וכנגד הבית השני אמר, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, לרמוז שבבית השני לא ימצאו המתנות האלהיות כולן בשלמות, כי יהיו שם מאבני המקום ולא כל אבני המקום. וכנגד הבית השלישי העתיד להיות, אמר וישכב במקום ההוא, כי בו תהיה המנוחה והנחלה האמתית אשר כינה בשם שכיבה. הנה אם כן זכר כל מה שקרה ליעקב באותה לינה, להגיד שהיה סימן מה שקרה לו שם בפועל, למה שמרה

לזרעו אחר כך בענין מקום בית המקדש, כי היה כמו שאמרו חז"ל, (תנחומא לך לך ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים.

אמר ג'
פעמים
'במקום' כנגד
ג' ביהמ"ק

אור חיים

(ל) וַיָּבֵא גַם אֶל רַחֵל. טַעַם אוֹמְרוֹ גַם ב' פְּעָמִים, וְאוֹלֵי שְׂיִכּוֹן לְרַבּוֹת שָׂבָא בְּתוֹסֶפֶת קְבִיעוֹת אֶצְלָה, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' צ"ח) שֶׁהִיְתָה מִטָּתוֹ בְּקְבִיעוֹת אֶצְל רַחֵל. וְלִזָּה אָמַר וַיָּבֵא גַם אֶל רַחֵל וְאוֹמְרוֹ וַיֵּאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל פְּרוּשׁ מִלְבָּד תוֹסֶפֶת הָאָמּוֹר עוֹד הוֹסִיף לָהּ שְׂאֵהָבָה יוֹתֵר מִלֵּאָה * וְתַמְצָא כִּי כִפִּי הַטָּבַע הַהִתְמַדָּה תַמְעִיט הָאֵהָבָה, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הַפְּתוּב (מְשָׁלֵי כ"ה) פֶּן יִשְׁבַּעַף וּשְׂנֵאָדָּה, וְהַהֲרַחֲקָה תוֹלִיד הַתַּאֲוָה, וְהוּא סוּד (ש"ס) מִיָּם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ, וְלִזָּה רַמְזוֹ הַפְּתוּב בְּאוֹמְרוֹ וַיָּבֵא גַם אֶל רַחֵל בְּתוֹסֶפֶת קְבִיעוֹת וְאָף עַל פִּי כֵּן גַם אָהֵב אוֹתָהּ וְלֹא נִתְמַעְטָה הָאֵהָבָה מִצַּד זֶה הֵגֵם שֶׁהִיָּה מִתְמִיד אֶצְלָה וְלֹא אֶצְל לֵאָה. וְשַׁעוֹר תַּבַּת מִלֵּאָה הוּא מִלֵּאָהֵב לֵאָה:

(כג) דְּרָךְ שְׂבָעַת יָמִים. יֵשׁ לַחֲקוֹר לָמָּה נִשְׁתַּנָּה יַעֲקֹב בְּהַלִּיכָהּ זֹו שְׂלֹא קִפְצָה לוֹ הָאָרֶץ כַּמְשַׁפֵּט לְאוֹהֲבֵי שְׂמוֹ, וּמְצִינּוֹ שֶׁאֶפְלוֹ לְאֵלִיעֶזֶר עֶבֶד אָבִיו קִפְצָה לוֹ הָאָרֶץ, (ב"ר ג"ט) וּמִן הַנִּכּוֹן אֵלָיו יָאוֹת עֲשׂוֹת גַּם לְהַצִּילוֹ מִהַרְוֹדָף וְלֹא הָיָה מְשִׁיגוֹ לְבָן. וְאוֹלֵי כִי הִגִּיד לוֹ הָאָדוֹן בְּרוּךְ הוּא בְּזֶה שֶׁאֵין צָרִיף לְבָרַח כִּי הֵגֵם שֶׁהַדְּבִיקוֹ לְבָן הַיּוֹכֵל דְּבַר אֵלָיו אֶפְלוֹ דְּבוּר, וְזוֹלַת זֶה הָיָה מְרָאָה ח"ו כִּי לֹא יִכּוֹל הַצִּילוֹ מִיַּד לְבָן, וְגִדּוֹל הֵגֵם הַזֶּה שֶׁהֵגֵם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה יִמְנַע מֵעֲשׂוֹת בְּחִירָתוֹ בִּיעֲקֹב: גַּם בְּזֶה ה' סִבֵּב כַּמָּה סְבוּבִין כְּרִיתַת כְּרִית עִמּוֹ לְבַל יִזִּיק שְׂבָאֵמְצָעוֹת הַדְּבַר נִתְגַּבְּרוּ עֲלָיו יִשְׂרָאֵל בִּימֵי הַשׁוֹפְטִים כְּשָׂבָא עֲלֵיהֶם וְהוּא כְּשֵׁן רְשָׁעִים כְּמֵאֲמָרָם ז"ל. (סְנֵהוֹרִין ק"ה) גַּם מִזֶּה נִמְשָׁךְ קְבוּרַת רַחֵל בַּמָּקוֹם הַזֶּה הוּא כְּרִי שֶׁתְּהִיָּה לְטוֹבָה אוֹת בְּגִלוֹת בְּנֵיָה כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' כ"א) בְּטַעַם קְבוּרָתָהּ שָׁמָּה:

וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאֲשֹׁתָיו
 וּגְו'. אַחַר שְׁנוּדַע לוֹ כִּי מָקוֹם זֶה
 יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים הַמְכָהּ גִּלְגַּל חֲמָה, עַל בֶּן
 לָקַח מִן אֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם אוֹתָם שׁוֹמֵר
 לְרֹאשׁוֹ לְהִרְאוֹת חֲבַת הַקֶּדֶשׁ שְׁעָלֵיהֶן, כְּמוֹ
 שְׁפָתוֹב: "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ" (תהלים
 קב, טו). וְלָקַח שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֲבָנִים כְּנֹגֵד שְׁנַיִם
 עֶשְׂרֵי שְׁבָטִים, כְּדֹאֵיתָא בְּמִדְרָשׁ (בראשית רבה
 סח, יא). וְהָיוּ הָאֲבָנִים מְרִיבוֹת, כָּל אֶחָד אָמַר:
 עָלַי יָנִיחַ צְדִיק רֹאשׁוֹ, שְׁנַעֲשׂוּ לְאָבְנֵי אַחַת, רְמֹז
 לְעֵתִיד, עַל דְּרָף שְׁכַתֵּי הַרְבַּ הַמּוֹרָה, שְׁלִכְךָ
 הָעֲלִים הַקָּב"ה מָקוֹם זֶה שְׁיִהְיֶה מָקוֹם מְקַדָּשׁ
 וְהִיכַל מְלֶךְ, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה מְרִיבָה בֵּין
 הַשְּׁבָטִים, כִּי כָּל שְׁבֵט יִרְצֶה בְּמָקוֹם הַמְקַדָּשׁ
 הַהוּא. וּמִפְּנֵי הַשְּׁלוֹם נֹאמַר: "אֲשֶׁר יִבְחַר ה'

מִכָּל שְׁבָטֵיכֶם" (דברים יב, ה), וְכָתִיב: "כִּי אִם
 בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ" (שם)
 פְּסוּק יד). הֲאֵל כִּיצַד? אֵלֹא שְׁבַשְׁעָה שְׁקָנָה דָּוִד
 אֶת הַגֵּרֶן מִן אַרְוֹנָה הַיְבוּסִי, גָּבַהּ אֶת הַכֶּסֶף
 מִכָּל הַשְּׁבָטִים, וְכֵן פָּרַשׁ רִשְׁ"י שָׁם. וְאִם כֵּן,
 מְרִיבָה זוֹ שְׁהִיתָה בֵּין הָאֲבָנִים וְנַעֲשׂוּ לְסוּף
 אָבְנֵי אַחַת, זֶה הִיָּה אוֹת וּמוֹפֵת עַל הָעֵתִיד,
 שְׁכַכָּה תִּהְיֶה מְרִיבָה בֵּין אֲבָנֵי גֹזֵר, שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי
 שְׁבָטֵי יֵה, כִּי כָּל שְׁבֵט יֹאמַר: עָלַי יָנִיחַ צְדִיקוֹ
 שֶׁל עוֹלָם רֹאשׁוֹ, זֶה בֵּית הַמְקַדָּשׁ שְׁנֹאמַר בּוֹ:
 "מְרוֹם מְרֹאֲשׁוֹן מָקוֹם מְקַדָּשְׁנוֹ" (ירמיה יז, יב);
 וְלְסוּף נַעֲשׂוּ לְאָבְנֵי אַחַת, עַל יְדֵי שְׁגָבָה דָּוִד
 הַזֶּהָב מִן כָּלֵם. וְעַל אָבְנֵי זֶה נֹאמַר בְּבִנְיָן בֵּית
 שְׁנֵי: "וְהוֹצִיא אֶת הָאָבְנֵי הָרֹאשָׁה" (זכריה ד, ז),
 רָצָה לֹאמַר: אוֹתוֹ שְׁהִיָּה מְרֹאֲשׁוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב,
 הוֹצִיאֵם לְיִסְדֵי בּוֹ אֶת הִיכַל ה'. וְעֲשֵׂה יַעֲקֹב
 מִמְּנוֹ מִטָּה לְשֹׁכְבֵי עָלָיו, לְהִיּוֹת סִימָן שְׁוֵה יִהְיֶה
 מִטָּתוֹ שֶׁלְשֵׁלְמָה, מְלֶךְ שֶׁהַשְּׁלוֹם שֶׁלוֹ, כְּמוֹ
 שְׁפִירַשׁ רִשְׁ"י בְּשִׁיר הַשִּׁירִים עַל פְּסוּק "הִנֵּה
 מִטָּתוֹ שֶׁלְשֵׁלְמָה" (שיר השירים ג, ז).

[ל] וַיִּיאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל מְלֵאָה. מִשְׁמַע
 שְׁהִיָּה אוֹהֵב אֶת לָאָה, זוֹלַת
 שְׁאָהֵב אֶת רַחֵל יוֹתֵר מְלֵאָה, וְהַפְּסוּק אוֹמֵר
 וַיִּרְאֵה ה' כִּי שְׁנוּאָה לָאָה. וְעוֹד, מֵהוּ גַּם?
 וְנִרְאָה, לְפִי שְׁיִתְרוֹן הַחֲכָמָה בָּא מִן הַסְּכָלוֹת
 כִּיִּתְרוֹן הָאוֹר הֵבֵא מִן הַחֲשֵׁךְ, כִּי אֵין נֶכֶד אֵינוֹ
 מַעֲלָה עַד אֲשֶׁר רוֹאֵין הַהַעֲדָר וְרוֹאֵין זֶה כְּנֹגֵד
 זֶה, אִזּוֹ נִרְאָה בְּיוֹתֵר יִתְרוֹן הַחֲכָמָה וְהָאוֹר. כִּי
 יַעֲקֹב הִיָּה אוֹהֵב אֶת רַחֵל מִצַּד עֲצָמָה, וְנוֹסֵף
 עַל אַהֲבָה זוֹ עוֹד הוֹסִיף בָּהּ אַהֲבָה מִצַּד לָאָה,
 כִּי רָאָה אֶת זֶה כְּנֹגֵד זֶה וְנִגְלָה בְּיוֹתֵר יִתְרוֹנָה
 שֶׁל רַחֵל. זֶה שְׁאָמַר: "וַיִּיאָהֵב גַּם אֶת רַחֵל",
 מֵלֵת "גַּם" בָּא לְרַבּוֹת תּוֹסֶפֶת הָאֶהָבָה

הַנִּמְשָׁכָת לְרַחֵל מִן לָאָה, וּמ"ם שֶׁל "מְלֵאָה"
 אֵינָה מ"ם הַיִּתְרוֹן.
 וַיִּשׂ אוֹמְרִים שְׁתוֹסַפֵּת אַהֲבָה זוֹ נִמְשָׁף
 "מְלֵאָה", בְּעֵבּוֹר שְׁמִסְרָה סִימְנִיָּה לְלָאָה,
 וְדָבָר זֶה חָשַׁב לָהּ לְצַדְקָה, עַל כֵּן הוֹסִיף בָּהּ
 אַהֲבָה.

ויקח מאבני המקום, צרמזין צסס פדר"א י"צ
 אבנים מצא ונעשו כולם אבן דק ועשאו
 מצבה, נראה מזה שפט יעקב וגילה גם לנשיו שיהי' לו
 י"צ צנים דוקא ויעשו כולם גוי א' כפרש"י והנה מן
 אז שגא הקצ"ה מצבה כאשר פירשתי במקום אחר, עד
 עתה היתה מצבה מאבן א' אהובה כי א' הי' אברהם
 וכן יצחק וכן יעקב והקים יעקב האבן ההיא למצבה
 והיא המצבה שהקים עוד בזה המקום בשבזו לבית אביו
 צפ' וישלח, אבל מכאן יהי' מוצח מאבני הרבה שיעשו
 כולם אבן א' ע"י צנין לומר צנין הוא צונין מחוצרים
 אדוקי' זה בזה והפורש מן הצבור ליקח לו דרך לעצמו
 אפי' לש"ס הוא המצבה מאבן אשר שגא הי"ת, לכן
 לצסוף צכרתו צרית עם לבן והרימו מצבה אמר לאחיו
 שהם צניו לקטו אבנים ויעשו גל, אך לבן אמר עד הגל
 הזה ועדה המצבה אבל יעקב לא הזכיר עוד מצבה
 ואמר לבן אם אני לא אעבור אלי את הגל הזה ולא
 הזכיר מצבה אצל יעקב, שוב אמר ואם אתה לא תעבור
 עלי את הגל הזה והמצבה הזאת לרעה צהעברה אליו
 הזכיר מצבה והזכיר אלקי אברהם על הגל, ואלהי נחור
 חול על המצבה :

ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה, י"ל
 למה הוציא לבן הוצאות רבות ויאסוף כל
 אנשי מקום למשתה הלא די לו צריעיו ומיודעיו ונלע"ד
 דהנה צני העיר שנגנצ להם ספר תורה צ"ד של אותה
 עיר פסולין לדין עליו לפי שגם המה נוגעים צדבר,
 אלא צ"ד של עיר אחרת, וידוע הא דאיתא צס"ע חו"מ
 אם גם מצות עשה לדון צצדק תשפוט עמיתך מ"מ
 אם קבל הדיין טובה מא' מצעלי דיין וידוע שלבו
 נוטה לו יותר מלחצירו ע"י טובה זו יכול לומר פסילנא
 לך לדינא, וצמתניתין חנן צתולה נשאת ליום הרציעי
 שאם תהי' לו טענת צתולים ישכים למחר מיד לבית
 דין אבל ציום השלישי או ציום הרציעי לא דחיישינן
 שמה צין כך וצין כך יתפייס והנה לבן צעצמו ידע
 שירמה את יעקב צחתן לו את לאה תחת אחותה רחל
 וצלי ספק יעקב צצקר כאשר יראה שהיא לאה ישכים
 לצ"ד ויטעון שמקח טעות הוא לצטל הקידושין
 מעיקרא לכן אסף את כל אנשי מקום ויעש משתה וכיון
 שנהנו מלצן יכולין לומר כולנו פסילנא לדינא לנגד צצן
 והוצרך יעקב ליסע לעיר אחרת לדון על זה אשר יומשך
 צזמן וצין כך וצין כך יתפייס. (מספר שיר מעון) :

(כו) ויאמר לבן. השיב לו, לא תחשב שעשיתי
 זאת מפני שאני רוצה לשנות שלא לתת לך
 את רחל, או שאני רוצה להכריח אותך שתשא את
 לאה שלא כרצונך, שבהפך עשיתי זאת למען אוכל
 למלא את אשר הבטחתי לך לתת לך את רחל,
 ומנהג המקום מעבב, כי לא יעשה כן במקומנו,
 ולא אוכל לתת לך את רחל עד שלא תהיה לאיש,
 ואם אתן אותה לאיש אחר בשכר עבודת שבע שנים,
 תצטרך להמתין שבע שנים, כי לאחר לא אצמין
 לתת לו בהקפה שישא את לאה ואחר כך יעבד, לכן
 היטבתי עמך מה שנתתי לך את לאה, שעל ידי כן
 תוכל לקחת תכף את רחל, וכמו שיפרש:

(לא) וירא ה' פי שנואָה לאה. האמהות היו פלם
 עקרות, כדי שיתפללו עליהן ושתהיה לדתן
 בדרך גם והשגחה, ואם לא היתה לאה שנואָה היתה
 היא העקרה, אבל על ידי שראָה ה' כי שנואָה לאה
 ורחל היא העקר בעיניו ולא יתפלל על לאה רק על
 רחל, לכן פתח את רחמיה, ורחל נשארה עקרה,
 ועל זה אמר במדרש ורחל עקרה, שהיתה עקרה של
 בית, רוצה לומר על ידי שהיתה עקרה של בית לכן
 נשארה עקרה:

ונברכו בך ⁶⁴ וגו': וגם בגלות ⁶⁵ יהיו מתברכים בך כל משפחות האדמה, בזה שישכילו על נפלאות קיומו ⁶⁶ שהוא רק מחמת שהשגחת ה' נצבת עליו וגדול הרועה אותו. וזה לא היה ניכר אילו היה לעולם בשלוח על הארץ, כי היה מקום לומר כי מזלו טוב וחזק, משא"כ כשהיה כבוש תחת ידי לבן נראה לעין כי השגחת ה' עליו.

(יב) עולים ויורדים בו: מתחילה "עולים" ואח"כ "יורדים" ⁴⁶, מזה הבין שהשכינה למטה בארץ, ומלאכים סביביו, ועולים בשליחות ⁴⁷ ויורדים לאחר מכן, והוא אות על השגחה פרטית ⁴⁸ על כל סביבות יעקב: ועיין מה שכתבתי להלן (לה, ז. לה, טז).

שהוא אוהב את רחל ביותר, כאשר יבואר לפנינו.

(לא) וירא ה' כי שנאה לאה: הוא יתברך ראה ¹¹⁰ כי התנהגותו עמה הוא מחמת שנאה ממשי ¹¹¹, אע"ג שמ"מ נוהג עמה דיני אישות.

(לב) כי עתה יאהבני ¹¹² אישי: כאשר היא לא ידעה שהיא שנאה אלא שאוהב את רחל ביותר ¹¹³, על כן חשבה שעל ידי הבן ישוב להראות לה התקרבות ביותר.

(ל) גם את רחל מלאה: האי "גם" מיותר ¹⁰⁷. ופירושו, שבמשך הזמן שלא נשא את רחל ¹⁰⁸ לא הרגישה לאה שאינו אוהב אותה, שהרי מכל מקום התנהג עמה כדרך אישות, ויש אנשים שאין בטבעם להיות מקורבים כל כך לנשותיהם ולא מחמת שנאה הוא. אבל משעה שנשא גם את רחל הרגישה לאה שמתקרב אל רחל יותר ¹⁰⁹, ועדיין לא הרגישה שהוא שונא אותה אלא חשבה

ואֱלֹהֵי אֲבִיכֶם וּגְו': שִׁיקֶר לִבְנֵי וְאָמַר לִיעֶקֶב שֶׁתִּקְבֹּה הַזֹּהִירוֹ "מִדְּבַר" כִּלְלִי⁸³, וּמִ"מ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ וּמְדַבֵּר, וְכֵן יֵשׁ בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת רַע. וְאָמַר כֵּאֵן בְּלִשׁוֹן רַבִּים "עִמְכֶם", "אֲבִיכֶם", הֵינְנו לִיעֶקֶב וְאֲחִיו⁸⁴ עֲבָדֵי ה' שֶׁהָיוּ עִמּוֹ, וְאֲבָרָהֶם וַיִּצְחָק אֵב לְכוֹלֵץ⁸⁵. } וְאֵי אֲפֹשֶׁר לְפָרֵשׁ עַל בְּנָיו וּבְנוֹתָיו, שֶׁהָיוּ חָשְׁשׁ לָהֶם לְפִי דְבָרָיו⁸⁶, אֲלֵא הֵינְנו לִיעֶקֶב וְאֲחִיו עֲבָדֵי הַשֵּׁם. וְאֵעִ"ג שֶׁאֵין לוֹ עֲלֵיהֶם מֵאוֹמָה רַק לִיעֶקֶב שֶׁחָשְׁבוּ לְגַנֵּב, אֲבָ" כֵּן דֶּרֶךְ אוֹמוֹת הָעוֹלָם כְּשֶׁרוֹאִין יִשְׂרָאֵל אֶחָד שֶׁגַּנֵּב יֹאמְרוּ עַל כָּל עֲבָדֵי ה' שֶׁהֵם גַּנְבִּים. וְחָשַׁב דֵּהִיהָדוֹת גּוֹרֵמַת הִיתֵר לִכֵּן, וּמִשׁוֹם

הַכִּי יֵשׁ לְהִרְעֵם לָהֶם וּלְכֹלוֹת אֶת הַיְהוּדוֹת. וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹת סִימָן לְדוֹרוֹת הַבָּאִים. וְהִנֵּה לִבְנֵי כֶּשֶׁבִיקֶשׁ לְהִרוֹג אֶת יַעֲקֹב וְאֲחָיו עִמּוֹ, הֲלֹא הִיָּה בִזָּה עוֹקֵר אֶת הַיְהוּדוֹת שֶׁהָיוּ הֵיָה מִקְבֵּל אֶת בְּנוֹתָיו וְהַבְּנִים הַקְּטָנִים לְבֵיתוֹ וְעוֹקֵר מֵהֶם הַיְהוּדוֹת, וְנִמְצָא בִּיקֶשׁ בִּזָּה לְעַקֹּר אֶת הַכֹּל. וְהֵינְנו דְּאֲמַרִּינָן⁸⁷ 'לִבְנֵי בִיקֶשׁ לְעַקֹּר אֶת הַכֹּל', דְּאֵי לֹא זֶה, לְמֵאֵי בִיקֶשׁ לַעֲשׂוֹת עִם כּוֹלָם רַעָה}. וְרָצָה לְהִתְפָּאֵר שֶׁאֵינוֹ יֵרָא מֵאֱלֹהֵי אֲבָרָהֶם וַיִּצְחָק וּבִידוֹ לְעַקֹּר אֶת הַכֹּל, אֲךָ מִטּוֹב אֵינוֹ שׁוֹאֵל אֲלֵא דְבַר אֶחָד הוּא הַתְּרַפִּים. אֲכֵן בְּאֵמַת הִיָּה לִבְנֵי יֵרָא בְּלָבוֹ מִפְּנֵי אֲזַהֲרַת אֱלֹהִים עַל כֵּן לֹא מִצָּא יָדָיו לַעֲשׂוֹת רַע.

לִב (א) וַיִּלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵן לְמִקְוֹמוֹ: תִּיבַת "לִבְנֵי" מִיּוֹתֵרַת שֶׁהָיוּ מְדוּבָר בּוֹ, אוֹ הִיָּה רְאוּי לְכַתּוֹב וַיִּלֶךְ לִבְנֵי וַיֵּשֶׁב לְמִקְוֹמוֹ¹. אֲלֵא מִשְׁמַעוֹת "מִקְוֹמוֹ" כֵּאֵן – לְמַעֲמָדוֹ שֶׁהִיָּה עַד בּוֹא יַעֲקֹב, וְהַכִּי פִירְשׁוּ חֲז"ל בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (עֲד, טז)². וְכִיוֹצָא בִזָּה בִּיאֲרָנוּ לְעֵיל (ל, כה)³. וְנִמְצָא כָּל הַבְּרָכָה שֶׁהִגִּיעָה לְלִבְנֵי הִיתָה רַק בְּשִׁבִיל יַעֲקֹב, וְכִמוֹ שֶׁרָאָה לִבְנֵי בְּתֵרַפִּים שֶׁאָמַר "נִחֲשֵׁתִי וַיְבָרְכֵנִי ה'

בְּגַלְלֵךְ" (לְעֵיל ל, כז), וְכַעֲנִין שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל בִּיבְמוֹת (סג, א)⁴ 'אֲפִילוֹ מִשְׁפַּחוֹת הַדְּרִים בְּאֲדָמָה אֵין מִתְּבָרְכוֹת אֲלֵא בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל'. וְכֵן זֶה סִימָן לְבְּנִים, שֶׁיֵּשׁ אוֹמוֹת הָעוֹלָם שֶׁאֵין מְזֹלָם טוֹב בְּעַצְמָם, אֲלֵא בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּקִרְבָּם בָּאָה הַבְּרָכָה לָהֶם, וְכִאֲשֶׁר יִצְאוּ יִשְׂרָאֵל מֵהֶם יֵשׁוּבוּ לְכַח דֵּל וְרוּזָה, אִם לֹא שְׁמִזְלָם גֵּרָם לַעֲשׂוֹת חֵיל.

בפסוק (בראשית כח, יב) מלאכי אלקים עולים ויורדים. אמרו חז"ל¹² מלאכים שלוהו בארץ ישראל עלו וירדו מלאכי חוץ לארץ כו'. דיש לכל מקום מלאכים מיוחדים. וכן בבחינת הזמן יש מלאכי שבת ומלאכי חול. פעם אחת כתיב¹³ מלאכיו יצוה לך ופעם אחת כתיב (תהלים לד, ח) חונה מלאך ה' סביב כמו שכתוב מזה בזוהר הקדוש ריש פרשת וישלח¹⁴. מלאכיו יצוה מלאכי חול. לכן כתיב¹⁵ לשמרך בכל דרכיך. וחונה מלאך ה' על יום המנוחה דכתיב ביה (שמות טז, כט) אל יצא איש ממקומו. וכמו שמצינו מצות שתלוין בארץ. וכמו כן מצות שהזמן גרמא. והכל ענין אחד כי נשמות בני ישראל הם גם כן שלוחים לעשות רצון המקום והשליחות משתנה לפי המקום והזמן. וכמו כן איתא¹⁵ מכל מצוה נברא מלאך. ולכן אומרים בשבת קודש שלום עליכם מלאכי השרת¹⁶. ויתכן לפרש צאתכם לשלום על מלאכי חול שעולין למעלה. ומקדימים בואכם לשלום. הגם דכאן כתיב (בראשית כח,

יב) עולים ואחר כך יורדים. אך בסוף הפרשה כתיב (שם לב, ב) שם המקום מחנים פירש רש"י¹⁷ על ב' המחנות מלאכי ארץ ישראל וחוץ לארץ. אם כן נראה דהכל תלוי במלאכים העליונים במעלה כשהם יורדין התחתונים עולים וכשהם עולים התחתונים יורדין. לכן בבוא יום השבת מלאכי שבת יורדין ואחר כך מלאכי חול עולים. וכמו כן בכניסת יעקב אבינו ע"ה לארץ ישראל. וכן הוא בנשמות בבוא יום השבת כמו שכתוב בזוהר הקדוש¹⁸ נשמתין נחתין ונשמתין סלקין ע"ש:

בפסוק (בראשית כט, ב) והנה באר בשדה כו'. זה הבאר היא בכלל. ובפרט כל איש ישראל והיא כחן של ישראל בפה³. רק והאבן גדולה על פי הבאר (שם) כמו שכתבנו במקום אחר⁴ הדיוק דלא כתיב ואבן רק והאבן. פירוש שהיצר הרע מתגבר ומתגדל ביותר על פי הבאר כענין שאמרו⁵ הגדול מחבירו יצרו גדול. ולכן בעת התפלה מתגבר ביותר היצר הרע לבלבל במחשבות זרות. אך שצריכין לאסוף כל הכחות כמו שכתוב (שם ג) ונאספו. וזו האסיפה שייך גם בכל פרט לאסוף כל הכחות ורמ"ח אברים. ג' עדרי צאן הוא בחינת מחשבה דיבור ומעשה כמו שניתקן מצות מעשיות קודם התפלה כמו שכתוב בזוהר הקדוש⁶ ואחר כך מבקשין⁷ ה' שפתי תפתח הוא פתיחת פי הבאר:

על איזה חטא חשבה רחל שהיא נענשה

(ו) דנני אלהים. ראתה אמנו רחל בלבה שמפני חטאתה נמנעה מלהוליד, כי אחרי רואה כי היתה לאה שנואה בעיני אישה והוא אינו קובע דירתו אצל לאה רק אצל, והיא לא השתדלה להביאהו ולקרבהו אל לאה, מה שהיה ראוי לאשה כמוה לעשות; גם יחסה לעצמה צד עון אשר חטאה שלא שבה עד אלהים, כמו שנאמר ברבקה, וכמו שעשתה חנה, אבל נאמר בה "ותקנא רחל באחותה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים", לכן אמרה "דנני אלהים" רוצה לומר בדין ובמשפט מנע ה' ממני בנים, במה שלא קדמתי לפניו בתפילה כראוי. עם כל זה [עשה] חסד עמי במה ששמע קולי למלאות קצת משאלותי, ולא השיב פני ריקם מליתן לי בן על כל פנים משפחתי. על כן קראה שמו דן, כי מדת הדין גוברת, ולכן זכרה שם "אלהים" בדבריה לא שם יהו"ה שזכרה לאה.

וכן על בן שני אמרה "נפתולי אלהים נפתלתי", הצדיקה על עצמה מדת הדין להודות פשעה וחטאתה לה' במה שהכעיסה והעציבה את רוח אחותה לאה להיותה עלובה ומרוחקת מבעלה, וחשבה מניעת השתדלותה להאחיבה בעיני בעלה לדרך עקש ופתלתול. ולשון "נפתולי אלהים" כלומר נפתולים גדולים ועצומים כמו "עיר גדולה לאלהים" (יונה ג, א) (ר"י אברבנאל, ור' יצחק עראמה).

גם יכלתי. טעמו התאמצתי והתחזקתי ללכת בדרך עקש זה, כאילו אמרה במרד ובמעל התהלכי עמה בפתלתולים ועקושים. מלת "יכולתי" כענין "מבלי יכולת ה'" (דברים ט, כח) שהוא על הכח למלא החפץ (מיך דאצו אנגעשטרענגט). והמפרשים מלת "יכולתי" ענין הנצוח (בייקאממען, ערוונגען), אין לו טעם, כי במה נצחה רחל את לאה?